

Kritiikkiminän rakentuminen kirjallisuuskritiikeissä

**Kandidaatintutkielma
Anni Mäkelä
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
2019**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Anni Mäkelä	
Työn nimi – Title Kritiikkiminän rakentuminen kirjallisuuskritiikeissä	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä – Number of pages 30
Tiivistelmä – Abstract <p>Tässä tutkielmassa tarkastelen, millaista kuvaa kriitikot rakentavat itsestään runouskritiikeissä ja millaisilla kielellisillä keinoilla. Aihe on ajankohtainen, sillä identiteettiin ja valtaan liittyvät kysymykset ovat nostaneet myös kriitikon roolin kirjallisuuskeskustelun keskiöön. Myös uudet julkaisualustat ovat muuttaneet ammattikriitikon asemaa. Viime aikoina on tutkittu kirjoittajan viittaamista itseensä tekstissä eri tekstilajien lähtökohdista, mutta kriitikoiden itserepresentaatiota ei ole vielä tutkittu.</p> <p>Tutkielmani tavoitteena oli selvittää, miten kriitikot viittaavat itseensä kritiikeissä. Tutkielma sijoittuu diskurssintutkimuksen ja lingvistisen tekstintutkimuksen aloille, ja sen teoreettinen viitekehys koostuu systeemis-funktionaalista kieliteoriasta ja representaation käsitteestä. Käytän tutkimuksessani kriitikoiden itserepresentaatiosta käsitettä <i>kritiikkiminä</i>.</p> <p>Tutkielmani aineisto koostuu neljästä runouskritiikistä, jotka on julkaistu <i>Kritiikki: Nuoren Voiman kirjakatsaus</i> -nimisessä kritiikkeihin keskittyvässä kirjallisuuslehdessä. Aineisto kerättiin lehden viimeisimmästä eli vuoden 2017 vuosikerrasta, joka koostuu kahdesta lehdestä. Molemmista lehdistä valikoitui aineistoon runouskategorian kaksi pisintä kritiikkiä. Aineistoa analysoitiin laadullisesti hyödyntämällä SF-kieliteorian metafunktoita.</p> <p>Aineiston kritiikeissä kritiikkiminää rakennettiin monenlaisilla kielellisillä keinoilla. Yksikön 1. persoona, modukset ja muut modaaliset kielenaineokset olivat kriitikon keskeisiä keinoja viitata itseensä suoraan. Implisiittinen kritiikkiminä rakentui erityisesti hyödyntämällä nollapersoonaa ja lukijan roolia sekä eriasteisia modaalisia sanavalintoja. Kriitikko saattoi häivyttää itseään tekstistä käyttämällä passiivia tai relationaalisen prosessityypin väitelauseita. Lukukokemusta kielennettiin yleensä mentaalisisillä prosesseilla, mutta materiaaliset prosessit olivat myös mahdollisia erityisesti eksplisiittisen kritiikkiminän representaatioissa.</p> <p>Kirjoittajan tyyli ja kielelliset valinnat vaikuttavat oleellisesti kritiikkiminän representaatioon, ja kritiikin tekstilaji sallii erilaisia representaatioita. Kriitikko kirjoittuu tekstiin ensisijaisesti asiantuntijana, joka saattaa kuitenkin samastaa itsensä oletettuun lukijaryhmään. Kriitikko voi joko rakentaa eksplisiittistä ja läsnäolevaa kritiikkiminää tai häivyttää itsensä tekstin taustalle. Tällöin kritiikkiminä rakentuu lähinnä implisiittisesti.</p>	
Asiasanat – Keywords tekstintutkimus, systeemis-funktionaalinen kieliteoria, diskurssintutkimus, representaatio, kritiikkiminä	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman taustaa	1
1.2 Aiempi tutkimus	2
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	4
2.1 Kirjallisuuskritiikki tekstilajina	4
2.2 Systemis-funktionaalinen kieliteoria diskurssintutkimuksen lähtökohtana	5
3 AINEISTO JA SF-KIELITEORIA MENETELMÄNÄ	8
3.1 <i>Kritiikki</i> -lehden runouskritiikit	8
3.2 Metafunktiot analyysin välineinä	9
4 ANALYYSI	11
4.1 Kritiikki 1	11
4.1.1 Persoonamuotojen ja modaalisten valintojen monipuolisuus	11
4.1.2 Lukukokemuksen kielentäminen prosessityypeillä	14
4.2 Kritiikki 2	16
4.2.1 Modaalisuus osana implisiittistä kritiikkiminää	16
4.2.2 Asiantuntijuuden vahvistaminen relationaalisilla prosesseilla	18
4.3 Kritiikki 3	18
4.3.1 Yksikön 1. persoona eksplisiittisen kritiikkiminän perustana	18
4.3.2 Prosessityypit osana eksplisiittistä kritiikkiminää	21
4.4 Kritiikki 4	22
4.4.1 Kritiikkiminän häivyttäminen passiivisilla ilmauksilla	22
4.4.2 Moniäänisyys ja relationaaliset prosessit kielellisinä keinoina	23
5 PÄÄTÄNTÖ	25
LÄHTEET	29

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman taustaa

Kulttuurijournalismin kriisistä ja kriitikkojen roolista on viime aikoina keskusteltu tutkimuksissa ja mediassa, mutta myös taiteilijoiden teoksissa (Purhonen, Heikkilä, Hazir, Lauronen, Fernández Rodríguez & Gronow 2019: 175; Mehr 2018b). Kriitiikin sanotaan myös olevan haasteiden edessä (Korhonen 2012: 81). Valeutiset ja yhä monimuotoisempi mediamaisema kiinnittävät huomion enenevässä määrin myös kirjoittajan rooliin ja tarkoitusperiin – on keskusteltu muun muassa siitä, kuka saa kirjoittaa ja mistä. Kenellä esimerkiksi on oikeus kirjoittaa etnisistä vähemmistöistä tai arvottaa queer-kirjallisuutta? Tällaiset valtaan ja identiteettiin liittyvät kysymykset ovat nousseet viime aikoina tärkeäksi osaksi kirjallisuuskeskustelua, minkä myötä on herätty tarkastelemaan myös kriitikon positiota. (Rantakallio 2019.)

Tutkielmassani tarkastelen, millaista kuvaa kriitikot luovat itsestään kritiikeissään. Kriitikit ovat mielenkiintoinen tekstilaji tutkia, sillä kriitikoilla on kirjallisuuskentällä verrattain paljon valtaa. He osaltaan vaikuttavat siihen, millaisen vastaanoton teos saa ja miten lukijat siihen mahdollisesti suhtautuvat. Jo se, että teoksesta kirjoitetaan kritiikki, on usein merkittävää – varsinkin kirjailijalle, joka hakee apurahoja työskentelylleen (Korhonen 2012: 65). Tämän takia on tärkeää tutkia, miten kriitikot kirjoittavat itsestään ja miten he mahdollisesti perustelevat omaa luentaansa tai asiantuntijuuttaan.

Toisaalta kriitikoiden asema on aikojen saatossa muuttunut korkeakulttuurin portinvartijasta tiedottajaksi ja suosittelijaksi, jonka rinnalle ovat nousseet yhä subjektiivisempi tapa arvottaa kirjallisuutta sekä lukuisat kirjablogit ja kirjallisuusfoorumit (Korhonen 2012: 68, 81–81). Tämä kirjallisuuskeskustelun monimuotoisuus ja -mediaisuus kannustaa tarkastelemaan kritiikin kirjoittajaa ja hänelle kirjoitettavia rooleja. Myös ammattikriitikon kirjoittama kritiikki on subjektiivinen teksti, jonka kirjoittamiseen saattavat vaikuttaa muun muassa kriitikon sukupuoli, yhteiskunnallinen asema ja seksuaalisuus (Mehr 2018a; Rantakallio 2019). Nykyisessä perusopetuksen opetussuunnitelmassa (Opetushallitus 2014) painotetaan erityisesti monilukutaitoa ja kriittistä lukemista sekä arkielämän tekstien tuomista kouluopetukseen. Tutkimukseni voi olla myös tältä kantilta hyödyllinen, sillä kirjallisuuskritiikistä on päivälehtien myötä tullut varsin arkinen tekstilaji. On tärkeää oppia tunnistamaan, kuka kirjoittaa ja miten hän mahdollisesti haluaa vaikuttaa lukijaan.

Tutkielmani tavoite on selvittää, miten kriitikot viittaavat itseensä kritiikeissä. Tämän kautta tarkastelen, miten kriitikon ääni kuuluu tekstissä ja millainen kuva kriitikosta välittyy lukijalle. Ensisijainen tutkimuskysymykseni on: *Millaista kritiikkiminää kritiikeissä rakennetaan?* Pyrin vastaamaan siihen seuraavan apukysymyksen avulla: *Millaisena kritiikkiminä representoituu kirjoittajan kielellisissä valinnoissa, kuten sanavalinnoissa ja lausetyypeissä?* Tarkastelen näitä kielellisiä valintoja ja niiden avulla rakentuvaa kritiikkiminää ensisijaisesti M.A.K. Hallidayn systeemis-funktionaalisen kieliteorian analyysimenetelmillä.

1.2 Aiempi tutkimus

Kritiikkejä on aiemmin tutkittu suomen kielen lisäksi kirjallisuuden ja viestinnän aloilla, jolloin painopiste on usein ollut kritiikin tekstilajissa tai yksittäisen teoksen vastaanotossa. Esimerkiksi Bikka Puoskari (2012) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan kirja-arvosteluita, joita eivät ole kirjoittaneet ammattikriitikot vaan kirjabloggaajat. Hänen tutkimuksensa keskittyy tarkastelemaan sitä, miten kirjabloggaajat puhuvat kirjallisuudesta ja mitä asioita he nostavat teoksesta esiin. Samalla hänen tutkimuksensa on reseptiotutkimusta, sillä siinä tarkastellaan tietyn teoksen vastaanottoa. Tiettyjä kirjoja ja niiden vastaanottoa ovat tutkineet myös muun muassa Anna Helle (2009) väitöskirjassaan sekä Raisa Autio (2015) pro gradu -tutkielmassaan.

Kielellisiä piirteitä ja kriitikon omaa ääntä tekstissä on sen sijaan tutkittu vähemmän. Minna Kaarasuo (1999) on tutkinut maisterintutkielmassaan arvostelijan suhtautumista esitettyihin asioihin ja vastaanottajiin, mutta tutkimus ja sen aineisto ovat jo verrattain vanhoja. Kaarasuon maisterintutkielma keskittyy kirjallisuuskritiikin sisällönanalyysiin. Hän tutkii erityisesti vuorovaikutuksen kielellisiä keinoja interpersonaisen metadiskurssin ja modaalisuuden käsitteiden avulla. Katariina Pasuri (2012) on tutkinut maisterintutkielmassaan erilaisia rooleja, joita kriitikolle muodostuu kritiikin tekstilajissa.

Kirjoittajan viittaamista itseensä ovat tutkineet muun muassa Laura-Sisko Niva (2017) muoti- ja lifestyleblogeja käsittelevässä maisterintutkielmassaan sekä Henna Makkonen-Craig (2005), joka keskittyy väitöskirjassaan suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin sanomalehtitekstissä. Hänen tutkimuksensa keskittyy passiivimuotoon, mutta siinä käsitellään myös muita läsnäolon kielellisiä keinoja, kuten yksikön ja monikon ensimmäisiä persoonia. Kriitikon itserepresentaation tapoja ei ole kuitenkaan vielä tutkittu. Esimerkiksi Pasurin (2012) tutkimus keskittyy ensisijaisesti tilanteisesti vaihtuviin osallistujarooleihin eikä niinkään siihen, millaista kuvaa kriitikko luo itsestään.

Kirjoittajan identiteettiin ja sen heijastumiseen tekstissä on kuitenkin kiinnitetty viime aikoina paljon huomiota, erityisesti tieto- ja tutkimuskirjallisuuden osalta (Hiidenmaa, Virtanen, Satokangas, Vitikka & Lindh 2018: 83–86; Rahtu 2018). Esimerkiksi Rahtu (2018: 41–42) kirjoittaa artikkelissaan tieteellisen tutkimustekstin minätekijästä, joskin hän on rajannut käsitteensä tarkoittamaan vain ensimmäisen persoonan muotoja. Kriitikot ovat kirjallisuuskentällä oman alansa asiantuntijoita, ja tutkielmani heidän itserepresentaatiostaan asettuu luontevasti tälle jatkumolle. Tutkimukseni sijoittuu lingvistisen tekstintutkimuksen ja diskurssintutkimuksen välimaastoon, ja hyödynnän siinä systeemis-funktionaalista kieliteoriaa ja representaation käsitettä. Seuraavassa luvussa esittelen kirjallisuuskritiikin tekstilajin ja systeemis-funktionaalista kieliteoriaa. Määrittelen myös tutkimukseni kannalta keskeisen representaation käsitteen.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Kirjallisuuskritiikki tekstilajina

Kritiikki on varsin arkipäiväinen tekstilaji, johon voi nykyään törmätä aikakauslehtien ja sanomalehtien lisäksi monilla siihen keskittyneillä internetsivustoilla. Tämän lisäksi kritiikki on keskeinen tekstilaji kirjallisuus- ja kulttuuriaiheisissa lehdissä. Suhola, Turunen ja Varis (2005: 111) määrittelevät kritiikin ytimekkäästi kutsumalla sitä ”analyyttiseksi mielipidekirjoitukseksi”. Kritiikin pitää esitellä kohteena oleva teos, kuvailla sitä ja lopulta arvottaa teos. Usein teos myös asetetaan kulttuuriseen, historialliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. (Suhola, Turunen & Varis 2005: 112–113.)

Edellä mainittu kritiikin määritelmä on kuitenkin varsin tiukasti journalistiikan näkökulmasta, eikä siinä erotella eri taiteenlajien kritiikkejä, kuten elokuva- ja kirjallisuuskritiikkejä. Kuisma Korhonen (2012) toteaa suomalaisen kritiikin käsitteen olevan varsin kapea ja vakiintunut tarkoittamaan lähinnä journalistista kirjallisuuskritiikkiä. Samalla hän kirjoittaa kritiikin erityisesti Ranskassa ja Isossa-Britanniassa sisältävän myös akateemisia ja kulttuurifilosofisia ulottuvuuksia ja itsekin haaveilevansa esseistiikkaa lähestyvistä kritiikin muodosta. (Korhonen 2012: 56–58.) Suomessa kritiikkeihin viitataan usein myös arvosteluina, eikä näitä kahta käsitettä ole ainakaan yleiskielessä eroteltu. Puhun omassa tutkimuksessani pääsääntöisesti kritiikistä, mutta käytän paikoin arvostelua kritiikin synonyymina.

Käsitys kritiikistä – ja kriitikon roolista – on muuttunut aikojen saatossa. Nykyisin kriitikot ovat usein freelancereita ja oman aihealueensa asiantuntijoita. Esimerkiksi kirjallisuuskriitikot ovat usein kirjallisuudentutkijoita tai kirjailijoita itsekin. (Purhonen ym. 2019: 176.) Arvosteltavan teoksen asettaminen kirjallisuushistorialliseen kontekstiin vaatii jonkinasteista kirjallisuuden tuntemusta sekä mahdollisesti myös erilaisten kirjallisuusteorioiden ymmärtämistä, joten aivan kuka tahansa ei välttämättä pysty toimimaan asiantuntevana kriitikkona ilman sopivaa taustaa. Toisaalta nykyään on vallalla ajatus, että jokainen voi arvottaa taidetta omien esteettisten arvojensa mukaan. Tämä on vähentänyt ammattikriitikon vaikuttavuutta ja saanut hänet näyttämään jopa vanhanaikaiselta. Samanaikaisesti se on johtanut kirjallisuuskeskustelun monipuolistumiseen, jota myös internet on vahvistanut. (Purhonen ym. 2019: 177; Korhonen 2012: 61–63.) Tästä muutoksesta huolimatta kriitikon työssään tekemät valinnat, kuten se, millaisen arvostelun hän kirjoittaa ja minkä kirjan hän ylipäätään arvostelee, eivät ole

yhdentekeviä. Näkyvyys on lopulta arvostelua tärkeämpää, ja kriitikot voivat vaikuttaa siihen, kuinka paljon mediahuomiota teos saa (Purhonen ym. 2019: 127).

Kulttuurijournalismi on perinteisesti mielletty niin sanotuksi ”pehmeäksi journalismiksi”, joka koostuu kevyistä aiheista ja suorista ohjeista kuluttajille. Sanomalehtien keskittyminen kirjauutuuksiin klassisten aiheiden sijaan voidaan nähdä yhtenä osoituksena tästä. (Purhonen ym. 2019: 127.) Päivä- ja aikakauslehtien kirjallisuuskritiikki on tilan puutteessa muuttunut yhä pintapuolisemmaksi, lähinnä uutisoivaksi ja kuvailevaksi tekstiksi (Korhonen 2012: 61–63). Sanomalehdet ovat nykyään aiempaa kaupallisempia, mikä vaikuttaa myös sanomalehden, ja siten kulttuurijournalismin, tyyliin (Purhonen ym. 2019: 175). Kirjallisuuslehdet saattavat toimia vastapainona sanomalehtien lyhyemmille, uutuuksiin keskittyville arvosteluille. Myös niiden tyyli ja juttutyypit eroavat perinteisestä sanomalehdestä, jossa julkaistaan vähemmän esimerkiksi pohtivia esseitä. Toisaalta sanomalehtien tyyli on viime aikoina muuttunut persoonallisemmaksi ja henkilökohtaisemmaksi (Purhonen ym. 2019: 186; Makkonen-Craig 2005: 221), joten tältä osin eri julkaisualustojen tyylit ovat kenties lähentyneet toisiaan.

2.2 Systemis-funktionaalinen kieliteoria diskurssintutkimuksen lähtökoh- tana

Tutkimukseni sijoittuu diskurssintutkimuksen ja lingvistisen tekstintutkimuksen aloille, ja sen teoreettinen viitekehys koostuu M.A.K. Hallidayn systemis-funktionaalisesta eli SF-kieliteoriasta. Diskurssintutkimus on tutkimussuuntaus, jota hyödynnetään monilla tieteenaloilla, esimerkiksi kieli- ja yhteiskuntatieteissä. Diskurssintutkimuksessa keskitytään tutkimaan autenttista kieltä sekä sitä, miten kieli vaikuttaa yhteiskuntaan ja miten yhteiskunta vaikuttaa kieleen. Kielellä voidaan kuvata maailmaa ja luoda merkityksiä, mutta sillä voidaan myös vaikuttaa maailmaan konkreettisesti. (Fairclough 2003: 1–3, 8–9.)

Keskityn tarkastelemaan sitä, miten kriitikot viittaavat itseensä, siis miten he representoivat itseään kritiikeissä. Tästä itserepresentaatiosta käytän tutkimuksessani käsitettä *kritiikki-minä* (vrt. esseeminä). Stuart Hall (1997: 16) määrittelee representaation ”merkityksen tuottamiseksi kielellä”. Representaatio tarkoittaa sitä, miten tiettyä asiaa kielennetään ja kuvataan sekä millaisia merkityksiä sille annetaan tai siihen liitetään. Representaatioilla ei pelkästään kuvata kohteita vaan myös tuotetaan niitä (Hall 1997: 25). Esimerkiksi Pekka Pälli (2003) on tutkinut väitöskirjassaan sosiaalista ryhmää diskurssintutkimuksen näkökulmasta. Yksilöt kuuluvat aina laajempiin ryhmiin, joita rakennetaan kielellisillä keinoilla. Ihmiset kategorisoivat ja

luokittelevat itseään, muita ihmisiä ja ympäristöönsä jatkuvasti, ja kieli on keskeinen ryhmänmuodostuksen peruste. Pällin tutkimuksen näkökulmasta ryhmällä tarkoitetaan ennen kaikkea sellaista yksilöiden joukkoa, joka voidaan ”tuottaa kielessä ryhmänä”. (Pälli 2003: 13–14.) Samalla tavalla yksilö luokittelee, kuvailee ja määrittelee myös itseään. Kriitikot muodostavat toisaalta oman ammattiryhmänsä, johon heidät identifioidaan jo kirjallisuuslehden kontekstin perusteella. Tutkimukseni kannalta on mielenkiintoista tarkastella myös sitä, millaista vuorovaikutusta kriitikon ja lukijan välille kirjoittuu, ja osoittaako kriitikko heidän kuuluvan samaan vai eri ryhmään.

Hallidayn systeemis-funktionaalinen kieliteoria tarkastelee kieltä merkityksenteon resursseina ja sosiaalisena toimintana (Halliday 2014: 3). Teoriassa keskitytään tarkastelemaan kieltä ja sen tehtäviä aidoissa käyttöyhteyksissä, mikä tekee siitä funktionaalisen. Systeemisyys taas viittaa niihin kielen tarjoamiin vaihtoehtoihin, jotka kielenkäyttäjällä on tietyissä tilanteissa käytettävissään. (Luukka 2002: 96, 101.) Kontekstin käsite on teoriassa keskeinen: Halliday erottelee kulttuurikontekstin, jolla tarkoitetaan tekstien kontekstisidonnaisuutta, sekä tilannekontekstin, joka voidaan määrittellä tarkemmin alan, osallistujaroolien ja kielen ilmenemismuodon kautta (Halliday 2014: 33; Shore 2012a: 135). Nämä kolme tilannekontekstin instanssia realisoituvat SF-kieliteorian mukaan kielen kolmessa metafunktiossa, jotka ovat ideationaalinen, intersoonainen ja tekstuaalinen metafunktio. Ideationaalinen metafunktio nimeää ja kuvaa asioita ja siten myös luo kuvaa maailmasta. Intersoonainen metafunktio liittyy vuorovaikutukseen ja osallistumiseen, tekstuaalinen metafunktio puolestaan liittyy tekstin rakentamiseen, esimerkiksi koheesioon. (Halliday 2014: 30–31.) Halliday jakaa ideationaalisen metafunktion edelleen kahteen alametafunktioon, jotka ovat eksperientiaalinen ja looginen metafunktio. Eksperientiaalinen metafunktio tarkastelee kieltä siitä näkökulmasta, mitä se kuvaa ja mitä prosesseja, tapahtumia, kokemuksia tai muita reaali- ja mielikuviutumailman merkityksiä sillä representoidaan. Looginen metafunktio tarkastelee kielen loogisia suhteita, jotka omalta osaltaan rakentavat semanttisia kokonaisuuksia yhdessä muiden metafunktioiden kanssa. (Halliday & Hasan 1985: 18–21, 29.) Eksperientiaalinen metafunktio on tutkimukseni kannalta keskeisempi, mutta en erottele näitä alametafunktioita analyysissäni vaan käytän ainoastaan ideationaalisen metafunktion käsitettä.

Kuten Rahtu (2018: 54) toteaa Roz Ivaničiin (1998) viitaten, kirjoittajan identiteetillä ei välttämättä tarkoiteta vain hänen autenttista henkilöään, vaan se pitää sisällään myös erilaiset diskursiivisesti rakentuneet identiteetin kerrostumat, joiden muodostumiseen vaikuttaa sosiokulttuurinen konteksti. Tähän ajatukseen nojautuen en tarkoita kritiikkiminillä ainoastaan kritiikin kirjoittanutta henkilöä ja hänen identiteettiään vaan myös niitä rooleja, joita häneen

kirjoituksensa myötä liitetään ja joita hän myös itse kirjoituksessaan osoittaa itselleen. Tarkastelussa täytyy siis kiinnittää huomiota myös Hallidayn osallistujarooleihin, jotka metafunktionaalisen hypoteesin mukaan toteutuvat ennen kaikkea interpersoonaisissa lausetyypeissä ja modaalisuus- ja persoonavalinnoissa. Malli on kuitenkin hypoteettinen ja lähinnä apuväline analyysiin, kuten Shore (2012a: 148–149) toteaa, eikä siihen kannata uskoa sokeasti. Kielellisillä keinoilla voi olla useita funktioita kontekstin mukaan. Kriitikon osallistujarooleja elokuvakriitikeissä tutkinut Pasuri (2012) erottelee maisterintutkielmassaan viisi kriitikon roolia, jotka ovat kertoja, havainnoija, mielipidekirjoittaja, suosittelija ja analysoija. Nämä mahdolliset osallistujaroolit vaikuttavat myös kritiikkiminän rakentumiseen.

Tutkimuksessani hyödynnän ennen kaikkea interpersoonaista metafunktiota. Interpersoonaisen metafunktion analyysissä keskitytään persoona- ja verbimuotoihin sekä modaalisuuteen tekstissä (Shore 2012a: 147–149). Erilaiset osallistujaroolit ja mielipiteen ilmaisut ovat tärkeitä kritiikkiminän rakentumisen kannalta, ja myös verbi- ja persoonamuodot ovat keskeisiä itserepresentaation välineitä. Interpersoonaisen metafunktion lisäksi tarkastelen ideationaalista metafunktiota ja siihen liittyvää transitiivisuussysteemiä. Ideationaalisen metafunktion näkökulmasta keskityn tarkastelemaan verbien prosessityyppjä sekä leksikaalisia valintoja. Transitiivisuussysteemi tarkoittaa maailmaa ja sen tapahtumia konstruoivia kielellisiä valintoja, jotka reaalistuvat erilaisina lausetyypeinä (Shore 2012a: 146; Halliday 1985: 101). Tekstin konstruoima maailma näkyy lause- ja prosessityypeissä, jotka kuvaavat sekä ulkoista että ihmisen sisäistä maailmaa (Shore 2012b: 164). Näiden metafunktioiden avulla aion tutkia kriitikoiden arvosteluista välittyvää itserepresentaatiota eli kritiikkiminää.

3 AINEISTO JA SF-KIELITEORIA MENETELMÄNÄ

3.1 *Kritiikki*-lehden runouskritiikit

Aineistoni on otettu *Kritiikki: Nuoren Voiman kirjakatsaus* -lehden vuoden 2017 vuosikerrasta. *Kritiikki*-lehti on Nuoren Voiman Liiton julkaiseman *Nuori Voima* -lehden erityisesti kritiikkiin painottuva, erillinen lehti, jota julkaistiin vuosina 2009–2017. Lehti sisältää useita kritiikkejä, jotka on jaoteltu genren mukaan kategorioihin, kuten Käännösproosa ja Tietokirjallisuus. Lehti perustettiin alun perin paikkaamaan ”kirjallisuusvajetta” ja vastapainoksi päivä- ja aikakauslehtien lyhyemmille kirja-arvosteluille (Korhonen 2012: 81). Sen oli tarkoitus keskittyä kritiikkiin syvällisemmin kuin näissä lehdissä oli tilaa (Kuuskoski 2009). Vuonna 2017 lehti lopetettiin, mutta *Nuoren Voiman* kirjallisuuskritiikkien määrää aiottiin lisätä ja niille varattiin lehdestä enemmän tilaa (Huhtanen & Mattila 2017). *Kritiikki*-lehti valikoitui aineistokseni, koska se on keskittynyt nimenomaan kirjallisuuskritiikkiin ja sisältää useita pitkiä kritiikkejä. Uskon pitkien kritiikkien vastaavan tutkimuskysymyksiini esimerkiksi lyhyitä sanomalehtikritiikkejä paremmin, koska kriitikoilla on käytössään enemmän tilaa ja siten enemmän mahdollisuuksia tuoda omia näkemyksiään ja mielipiteitään esille.

Kritiikki-lehden vuosikerta koostuu kahdesta lehdestä. Olen rajannut aineistokseni molemmista lehdistä kaksi kritiikkiä eli yhteensä neljä tekstiä. Kritiikit on jaoteltu lehdissä tarkemmin kirjallisuusgenrejen mukaan. Valitsin aineistoni Runous-osiosta rajatakseni muuttujia, jotka saattavat vaikuttaa kritiikin tekstilajin piirteisiin jo ennestään rajallisessa aineistossani. Arvioitavan teoksen genre on yksi näistä muuttujista. Runouskritiikistä voisi olettaa löytyvän enemmän kokemuksellisuutta ja tulkintaa, mutta tällainen oletus tarvitsisi tuekseen vertailevaa tutkimusta eri teosgenrejen kritiikeistä. Valitsin vuosikerran molempien lehtien Runous-osiosta kaksi pisintä kritiikkiä. Tekstien sanamäärä vaihtelee välillä 496–542.

Jokaisen kritiikin on kirjoittanut eri kriitikko, jotta yhden kirjoittajan tyyli ei dominoisi tuloksia. Toisaalta näin pienessä aineistossa yksi kirjoittaja edustaa yhtä neljäsosaa aineistosta, mikä näkyy varmasti myös tuloksissa. Tämän takia tuloksia ei ole mahdollista yleistää, eikä se ole tutkielmani tarkoituksaan. Analyysiluvussa käsittelen jokaista kritiikkiä omana kokonaisuutenaan, joten kirjoittajakohtaiset erot näkyvät raportissani selkeästi. Tämän ansiosta myös tekstiin kirjoitettujen erilaisten kritiikkiminän representaatioiden kokonaisuus säilyy analyysissa eivätkä representaatiot hajoa pelkäksi kielellisten keinojen luetteloksi.

Analyysini keskittyy tarkastelemaan kielellisiä keinoja, joilla kritiikkiminää rakennetaan. Analyysin ei ole tarkoitus keskittyä yksittäisiin henkilöihin. Kriitikot ovat kuitenkin julkaisseet teokseen vertautuvan kritiikkinsä omalla nimellään, ja Kopioston tekijänoikeussääntöjen ja siteeraus oikeuden myötä kritiikkejä on mahdollista hyödyntää tieteellisessä tutkimuksessa (Kopio 2019).

3.2 Metafunktiot analyysin välineinä

Hallidayn systeemis-funktionaalinen kieliteoria on kehitelty ensisijaisesti englannin kieleen, joten sitä on mahdollisuuksien mukaan sovellettava suomen kielen ominaisuuksiin ja kielioppiin (Halliday 1985: xxxi–xxxii). Tämän takia hyödynnän analyysini pohjalla aiempaa suomenkielistä SF-kieliteoriaa hyödyntävää tutkimusta, jota on tehnyt muun muassa Susanna Shore (Shore 2012b; ks. myös Shore 2012a).

Interpersoonaisen metafunktion analyysissä keskityn ennen kaikkea persoonamuotoihin ja modaalisuuteen. Hallidayn metafunktionaalisen hypoteesin mukaan osallistujaroolit reaalisuvat sellaisissa kielellisissä valinnoissa, jotka liittyvät interpersoonaisen metafunktion alaan, joten tarkastelemalla tekstiä interpersoonaisen metafunktion näkökulmasta on mahdollista saada tietoa kriitikon ja lukijan rooleista. Erityisesti nollapersoona ja ensimmäinen persoona, sekä yksikössä että monikossa, voivat olla keinoja tietynlaisen kritiikkiminän rakentamiseen. Yksikön 1. persoona viittaa kirjoittajaan eksplisiittisesti, mutta kriitikko sisältyy yleensä myös monikon 1. persoonan ja nollapersoonan viiteryhmään. Tarkastelen myös passiivia niiltä osin kuin se liittyy kriitikon tai lukijan kuvaamiseen. Hakulisen ja Karlssonin (1988: 255) mukaan passiivi ei ole suomen kielessä koskaan tekijätön, mutta se mahdollistaa pintasubjektin alentamisen. Passiivin tilalla saatetaan hyödyntää myös passiivisia ilmaisuja ja verbejä, joita voidaan muodostaa esimerkiksi erilaisilla verbijohtimilla tai verbikonstruktioilla.

Myös modaalisuus liittyy interpersoonaisen metafunktion analyysiin. Modaalisuudella tarkoitetaan puhujan arvioita asiointilan todenmukaisuudesta ja toteutumismahdollisuuksista. Modaalisuus ilmaisee esimerkiksi epävarmuutta, mahdollisuutta ja ylipäättään puhujan suhtautumista. Modaalisia kielenaineiksia ovat suomen kielessä muun muassa modukset, modaaliverbit sekä erilaiset verbikonstruktio ja monet adjektiivit, adverbit ja partikkelit. (VISK § 1551.) Myös modaaliset lausetyypit ovat interpersoonaisen metafunktion analyysissä keskeisiä. Modaalisia lausetyyppejä ovat väite-, kysymys- ja käskylause. Väitelause on kritiikin tekstilajissa tyypillisin, minkä takia kysymys- ja käskylauseet saattavat näyttäytyä kohosteisina. (Shore

2012a: 148.) Modaaliset valinnat ovat kritiikkiminän tarkastelussa keskeisiä, sillä niillä on mahdollista välittää kirjoittajan suhtautumista ilman, että kirjoittaja eksplisiittisesti viittaa itseensä esimerkiksi yksikön 1. persoonalla. Modaalisuuden vaikutus kritiikkiminän representaatioon riippuu lauseyhteydestä ja modaalisuuden asteesta sekä ilmaisukeinosta.

Ideationaalisen metafunktion näkökulmasta tarkastelen erityisesti verbien prosessityyppejä sekä kirjoittajan sanavalintoja. Halliday erottaa transitiivisuussysteemiin liittyvistä prosesseista kolme osaa (prosessi, osallistujat, ympäröivä tilanne), joiden avulla muodostamme käsityksen siitä, mitä milloinkin tapahtuu (Halliday 1985: 101). Susanna Shore puhuu artikkelissaan transitiivisuussysteemin sijaan eksperientiaalisista lausetyypeistä. Shoren mukaan Hallidayn eksperientiaalisia lausetyyppejä vastaavat suurilta osin ISK:n määrittelemät syntaktiset lausetyypit, joita ovat transitiivi-, intransitiivi- ja kopulalause sekä erilaiset erikoislausetyypit (Shore 2012a: 146–148; VISK § 891.) Nämä maailmaa konstruoivat lausetyypit ovat keskeisiä, kun tarkastellaan lukukokemuksestaan kirjoittavaa kriitikkoa sekä sitä, miten hän representoi itseään. Toisaalta transitiivi- ja intransitiivilauseita keskeisempiä kielellisiä valintoja saattavat olla verbien prosessityypit, joita Halliday erottelee kuusi: materiaalinen, behavioraalinen, mentaalinen, verbaalinen, relationaalinen ja eksistentiaalinen. Materiaaliset prosessit kuvaavat ja konstruoivat ulkomaailmaan suuntautuvaa tekemistä ja kokemista. Mentaaliset prosessit konstruoivat ihmisten sisäisiä kokemuksia, kuten ajattelemista ja tuntemista. Behavioraaliset ja verbaaliset prosessit ovat materiaalisten ja mentaalisten rajamailla, sillä ne konstruoivat käyttäytymiseen ja puhumiseen liittyviä tekoja. Relationaaliset prosessit joko luonnehtivat tai identifioivat olioita ja niiden suhteita, ja eksistentiaaliset prosessit kuvaavat olosuhteita ja olemassaoloa. (Halliday 2014: 214–215.)

Relationaaliset ja eksistentiaaliset prosessityypit muodostetaan suomen kielessä yleensä *olla*-verbillä tai jollakin muulla samanlaista suhdetta kuvaavalla verbillä. Relationaalisia ja eksistentiaalisia prosesseja ilmaistaan siis tyypillisimmin kopulalauseilla, jotka lienevät varsin tyypillisiä kritiikin tekstilajille. Materiaalisia, behavioraalisia, mentaalisia ja verbaalisia prosesseja sen sijaan ilmaistaan transitiivi- ja intransitiivilauseilla, mutta suomenkielisissä kieliopeissa näitä prosessityyppejä ei yleensä ole eroteltu toisistaan ja niiden rajat saattavat usein olla hieman häilyviä. (Shore 2012b: 164–166.) Analyysissäni pyrin luokittelemaan verbejä ennen kaikkea niiden semanttisen sisällön perusteella. Kritiikkiminän kannalta keskeisintä on mielestäni erottaa materiaaliset prosessityypit mentaalisisista, behavioraalisista ja verbaalisista, sillä näillä prosessityypeillä lienee mahdollista rakentaa hieman erilaista kritiikkiminää. Materiaaliset prosessit rakentavat kuvaa aktiivisesta toimijasta, kun taas mentaaliset prosessit kuvaavat pohdiskeluvaa ja tuntevaa inhimillistä kokijaa.

4 ANALYYSI

Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten kritiikkiminä rakentuu aineistoni kritiikeissä. Aineistoksi valikoituneet kritiikit osoittavat vaihtelevilla keinoillaan, että kritiikin konventiot mahdollistavat persoonallisen kirjoitustyylin ja kriitikon läsnäolon tekstissä, kenties enemmän kuin jotkin muut juttutyypit. Erilaisissa lehti-, opas- ja viranomais teksteissä suositaan usein passiivia (ks. esim. Rahtu 2018: 48–49), mutta kritiikki vaikuttaa olevan tekstilajina subjektiivisempi ja keinoiltaan sallivampi.

Aineistoni on varsin rajallinen, mikä on toisaalta mahdollistanut tarkan analyysin ja monenlaisten keinojen havainnoimisen. Käsittelen kritiikkejä omina kokonaisuuksinaan, jotta kirjoittajakohtaiset vaihtelut eivät katoaisi analyysissä. Käyn jokaisen kritiikin läpi ensin interpersoonaisen ja sitten ideationaalisen metafunktion näkökulmasta, mutta jotkin esimerkit soveltuvat tarkasteluun molemmista näkökulmista. Erityisesti sanavalintojen kohdalla olen käsitellyt esimerkkejä vain jommassakummassa kappaleessa, yleensä interpersoonaisessa ilmausten modaalisuuden takia.

Sen sijaan, että tekisin täysin läpikotaista SF-analyysia, keskitän huomioni niihin kielellisiin keinoihin, jotka havaintojeni mukaan rakentavat kritiikkiminää. Tällainen systeemifunktionaalisen kieliteorian soveltaminen on kielentutkimukselle varsin tyypillistä (Shore 2012a: 156–157). Olen säilyttänyt aineistoesimerkeissä kritiikeissä käytetyt typografiset tehokeinot (kursivointi teosten nimissä ja lihavointi henkilönnimien esiintyessä ensimmäistä kertaa). Silloin kun se on ollut tarpeen, olen lihavoanut keskeisen kielenaineksen sisennetyissä esimerkeissä, koska lihavoitua on alkuteksteissä vähemmän.

4.1 Kritiikki 1

4.1.1 Persoonamuotojen ja modaalisten valintojen monipuolisuus

Aineistoni ensimmäinen kritiikki on ilmestynyt vuoden 2017 keväällä. Kritiikin otsikko on ”Yhtä päättymätöntä kyselyä”, ja se käsittelee Matti Kangaskosken *Pääkalloneuvottelut*-teosta (2017). Kritiikin on kirjoittanut Anne Mölsä, ja kritiikki on pääsääntöisesti teosta kiittävä. Tekstissä käytetään monia kielellisiä keinoja kritiikkiminän konstruoimiseen.

Kritiikkiminä rakentuu tekstissä muun muassa persoonamuodoissa ja moduksissa. Kirjoittaja käyttää tekstissään useita persoonamuotoja. Kritiikkiminää eksplisiittisesti rakentavaa

yksikön 1. persoonaa on tekstissä vähän, ainoastaan esimerkissä (1). Toisaalta kyseinen virke on kritiikin viimeinen, jolloin sen sijainnin tekstin lopussa voi tulkita ikään kuin asemoivan koko kritiikin vahvemmin kirjoittajan nimiin:

(1) Tällaista ulottuvuutta **jäin** *Pääkalloneuvotteluista* kenties vielä **kaipaamaan**.

Kritiikkiminä on kuitenkin implisiittisesti läsnä myös muissa persoonamuodoissa, joista keskeisin on nollapersoonaa. Esimerkeissä (2)–(4) kuvataan sitä, millainen teoksen lukukokemus mahdollisesti on tai voisi olla, mutta sitä ei spesifioida kriitikon kokemukseksi.

(2) Teosta **voi** kuitenkin **lukea** myös runomuotoisena yrityksenä soveltaa buddhalaisen meditaation oppeja.

(3) Pääkallon pakonomaisille mietteille **voi nauraa**, mutta lopulta sitä **alkaa käydä sääliksi**.

(4) **Mieleen nousee** Buddhan opetus, jonka mukaan – –

(5) – – äärimmäisen hallittu teos, joka pyrkii **lukijansa** edelle. **Lukijaa** hämmennetään esimerkiksi sivunumeroilla, jotka välillä muuttuvat murtoluvuiksi.

Nollapersoonaa sopii kritiikin tekstilajiin sikäli, että se on yleistävä persoonaa. Yleistävyyden lisäksi se viittaa kuitenkin usein puhujaan tai kirjoittajaan itseensä. (Shore 2012b: 179; VISK: § 106.) Kriitikko siis sisältyy verbin viiteryhmään, mutta hän laajentaa toteamuksensa koskemaan myös teoksen muita mahdollisia lukijoita. Samalla tavalla hyödynnetään asettautumista lukijan rooliin, kuten esimerkissä (5). Lukija on väline, jolla kriitikko voi viitata kehen tahansa, joka kritikoitavaa teosta mahdollisesti lukee. Toisaalta geneerinen 3. persoonaa viittaa epäsuorasti myös kirjoittajaan (vrt. Pälli 2003: 67), ja kriitikko on itsekin implisiittisesti kritikoimansa teoksen lukija. Tämän takia esimerkki (5) vertautuu tarkoitukseltaan läheisesti nollapersoonan merkitykseen.

Yksikön 1. persoonan ja nollapersoonan lisäksi tekstissä viitataan kriitikkoon ja lukijoihin monikon 1. persoonalla: *tutustumme ”robottoon”*. Monikon 1. persoonaa on yhteisöllinen ja viittaa eksplisiittisesti kritiikkoon osana ryhmää (Pälli 2003: 96). Koska kriitikko on teosta lukijoille esittelevä ja arvottava asiantuntija, oletuksena on, että hän pyrkii kuvauksessaan yleistettävyyteen ja objektiivisuuteen sen sijaan, että hän esittelisi omia subjektiivisia näkemyksiään. Nollapersoonaa ja monikon 1. persoonaa mahdollistavat tällaisen position. Toisaalta ne muistuttavat, että lopulta kyseessä on yhden ihmisen luenta. Kriitikko ei siis voi täysin häivyttää itseään tekstistä. Huomionarvoista on, että passiivia käytetään lähinnä teokseen tai kirjailijaan viitatessa, kuten esimerkeissä (6) ja (7):

(6) Hetkeksi **hivuttaudutaan** perinteisemmän kertovan runon puolelle: – –

(7) Eheyden illuusio toki **lyödään** rikki heti seuraavalla aukeamalla, – –

Persoonamuotojen lisäksi kritiikkiminää rakennetaan modaalisilla keinoilla, kuten sanavalinnoilla ja moduksilla. Nollapersoonaa esiintyy usein modaaliverbien yhteydessä (VISK § 1352), ja tämä on nähtävissä myös aiemmissa aineistoesimerkeissä, jotka ilmaisevat mahdollisuutta: *voi kuitenkin lukea* ja *voi nauraa*. Toisaalta modaaliverbin tai partikkelin puuttuminen esimerkin (3) kohdassa *lopulta sitä alkaa käydä sääliksi* tekee lauseesta johdattelevan. Kriitikon ääni kuuluu kuitenkin myös muussa modaalisessa kielenaineksessa, kuten kriitikon sanavalinnoissa.

(8) – – jän *Pääkalloneuvotteluista* **kenties** vielä kaipaamaan.

(9) Pääjaoissa kerrotaan pääkallosta, joka **siis todella** on Kangaskosken teoksen keskushenkilö.

Mahdollista asiaintilaa osoittava *kenties*-partikkeli esimerkissä (8) on mielenkiintoinen, sillä kyseessä on samalla tekstin ainoa virke, jossa verbiä on taivutettu yksikön ensimmäisessä persoonassa. Kriitikon oma ääni kuuluu tekstin viimeisessä virkkeessä vahvana mutta pohtivana. Esimerkissä (9) *siis*-partikkeli selittää ja tarkentaa edeltävää päälauseetta, ja selitystä vahvistaa intensiteettimäärite *todella*. Kriitikko kiinnittää sanavalinnoillaan lukijan huomion entistä enemmän siihen, että teoksen päähenkilö on pääkallo. Samalla virkkeestä on tulkittavissa kriitikon oma ihmetys. (Vrt. VISK § 666, § 807, § 1603.) Tekstissä käytetään myös potentiaalia, joka ilmaisee episteemistä todennäköisyyttä (VISK § 1597). Kriitikko välittää potentiaalilla omaa arviotaan, mikä on osoitus siitä, ettei kriitikko aina esiinny kaikkietävänä asiantuntijana:

(10) – – (jonka saksien ääni **lienee** läpi kirjan toistuva, rytmiäkin luova ”naps”).

(11) Lisäksi tutustumme ”robottoon”, joka **lienee** tekniikkaa edustava hahmo.

Esimerkeissä (10) ja (11) käytetään potentiaalia *olla*-verbistä, jonka yhteydessä potentiaali-muoto on käytössä yleisin (VISK § 1597). Toisin kuin monissa muissa kritiikin kopulalauseissa, joita käsitellään enemmän ideationaalisen metafunktion näkökulmasta, näissä esimerkeissä kriitikko kirjoittaa teoksen sisällöstä. Tämä lienee ymmärrettävää, sillä vaikka kriitikko roolinsa puolesta voi tehdä yleistyksiä teoksen esteettisistä arvoista, hänen tulkintansa teoksen sisällöstä vertautuu kenen tahansa lukijan tulkintaan eikä siten näyttäytyä yhtä varmana kuin kriitikon luonnehdinnat esimerkiksi teoksen tyylistä. Esimerkissä (10) lauseen sijoittaminen sulkeisiin lisää vaikutelmaa pohdinnasta, joka on lähinnä sivuhuomio.

Kritiikissä on myös paljon adjektiiveja, jotka näyttäytyvät modaalisina. Kritikoitavaa teosta luonnehditaan muun muassa sellaisilla adjektiiveilla kuin *vaikuttava*, *kunnianhimoinen* ja

raskassoutuinen. Adjektiivit ovat keskeisessä roolissa silloin, kun kriitikko kuvailee, luonnehtii tai arvottaa teosta. Huomionarvoista kuitenkin on, että adjektiiveja käytetään toteavissa väitelauseissa usein relationaalisten prosessien yhteydessä eikä kirjoittaja eksplisiittisesti viittaa niihin omina mielipiteinään.

4.1.2 Lukukokemuksen kielentäminen prosessityypeillä

Ideationaalisen metafunktion osalta analyysini keskittyy ennen kaikkea verbien prosessityyppihin, mutta tämä kritiikki eroaa aineiston muista kritiikeistä sillä, että kritiikkiminää rakennetaan myös tempusvalinnoilla. Kritiikkiminä on vahvasti läsnä heti ensimmäisessä virkkeessä:

(12) *Pääkalloneuvottelujen* ensimmäiset sivut **aiheuttivat** reaktion: ihon alla **kihelmöi** kuin pientä sähköä.

Esimerkissä (12) kriitikko viittaa imperfektillä omaan lukukokemukseensa siitäkin huolimatta, ettei ensimmäisessä lauseessa ole eksplisiittistä kokijaa, jota ilmaistaisiin esimerkiksi sanalla *minulle*. Tämä johtuu siitä, että suomen tempusjärjestelmässä tapahtuma- ja viittaushetki ovat samanaikaisia ja edeltävät puhehetkeä, mikä taas luo vaikutelman siitä, että puhuja olisi ollut tapahtuman aikaan paikalla (Lyytikäinen: 1997). Kyseinen esimerkki on aineistoni ainoa esiintymä imperfektistä, mikä selittyy sillä, että kriitikot tarjoavat yleensä kritiikissään yleispätevämmän luennan teoksesta sen sijaan, että referoisivat suoraan omaa lukukokemustaan. Silloin kun sitä käytetään, imperfekti on vahva viittaus kriitikoon ja kriitikon omaan lukukokemukseen. Kriitikko on asiantuntija mutta myös lukija, ja viittaus kriitikoon lukemassa arvosteltavaa teosta tuo kriitikosta henkilökohtaisemman puolen esille.

Tempusmuotojen sijaan kritiikeissä hyödynnetään enemmän erilaisia prosessityyppejä, esimerkiksi:

(13) Runot **pelaavat** paljolti toiston ja kielen outouttamisen varassa.

(14) Teos **siirtyy** uudelle tasolle, --

(15) -- mutta lopulta sitä **alkaa käydä sääliksi**.

(16) -- omalakinen maailma **pyrskähdyttää**, --

(17) Tällaista ulottuvuutta **jäin** *Pääkalloneuvotteluista* kenties vielä **kaipaamaan**.

Varsin iso osa kritiikistä on teoksen esittelyä, ja näissä osioissa verbit ovat usein materiaalisia, kuten esimerkeissä (13) ja (14). Materiaalinen prosessi ja sanavalinta on mielenkiintoinen erityisesti esimerkissä (13), sillä *pelata*-verbiin yhdistyvä subjekti *runot* saa inhimillisen tekijän

piirteitä, jolloin on kyse elottoman esineen personifikaatiosta. Kriitikon oma ääni sen sijaan kuuluu enemmän mentaalisisissa ja behavioraalisissa prosesseissa, kuten on nähtävissä esimerkeissä (15)–(17). Toisaalta materiaaliset prosessit kritiikkiminän rakentamisen keinona eivät ole mahdottomuus. Tekstissä on niitäkin, kuten esimerkeissä (18)–(20):

- (18) *Pääkalloneuvottelujen* ensimmäiset sivut **aiheuttivat** reaktion: --
 (19) Teosta **voi** kuitenkin **lukea** myös --
 (20) Lisäksi **tutustumme** ”robottoon”, --

Materiaalisten prosessien osuus teoksen kuvailussa ei ole yllättävää, koska siinä referoidaan teoksen sisältöä ja materiaalisten prosessien lisäksi kuvailussa käytetään myös muita prosessityyppejä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että teoksen luennassa mentaaliset prosessit ovat ensisijaisia. Lukemiseen liittyvät toiminnot ovat usein nimenomaan mentaalisia tai behavioraalisia, joten tämä ei ole välttämättä yllättävää. Toisaalta kirjan lukemiseen liittyy myös tekoja, joita kuvailtaisiin materiaalisilla prosessityypeillä, esimerkiksi kirjan ottaminen käteen, kirjan avaaminen ja sivujen kääntäminen. Tällaisia tapahtumia ei kuitenkaan esiinny aineistossa, joten ilmeisesti lukemisen mentaaliset prosessit ovat kritiikin kannalta keskeisempiä.

Materiaalisten ja mentaalisten prosessityyppien lisäksi kritiikissä korostuu kolmas prosessityyppi, joka on relationaalinen, ja erityisesti sen alatyyppejä luonnehtiva lause (Shore 2012b: 165). Tällaiset suhteuttavat väitelauset, joissa luonnehditaan subjektia, ovat kritiikin tekstilajissa pääsääntöisesti väitelauset – toisaalta kritiikit koostuvat muutenkin lähes täysin väitelauseista. Tällöin kriitikon valitsevat adjektiivit ja muut teosta luonnehtivat sanat nousevat keskiöön, sillä adjektiiveilla kriitikko luonnehtimisen lisäksi myös arvottaa teosta. Objektiiivisina näyttäytyvien ”kirja on x” -lauseiden takana on subjektiivinen kriitikko. Tässä aineiston kritiikissä tällaisia relationaalisen prosessityypin lauseita on useita, esimerkiksi:

- (21) **Matti Kangaskosken** toinen runoteos **on** vaikuttava kirja.
 (22) Kirja **on** kunnianhimoinen, jopa äärimmäinen yritys tarkastella inhimillistä kokemusta ja mielen rakentumista.
 (23) Hän **on** taidokas kirjoittaja.

Luonnehdintaa on lievennetty potentiaalilla vain kahdessa kohtaa, esimerkeissä (10)–(11), jotka käsiteltiin luvussa 4.1.1. Esimerkeissä (21)–(23) sen sijaan ei ole minkäänlaista viittausta siihen, etteikö kriitikon toteamus olisi todenmukainen. VISK:n määritelmän (§ 891) mukaan kopulalauseet ovat ”aspektiltaan tilojen kuvauksia”. Toteavilla kopulalauseilla, joissa ei ole modaalista kielenainesta, kriitikko hyödyntää ja vahvistaa auktoriteettiaan sekä asiantuntijuuttaan esittämällä kuvaamansa asiointilan muuttumattomana.

4.2 Kritiikki 2

4.2.1 Modaalisuus osana implisiittistä kritiikkiminää

Aineistoni toinen teksti on ensimmäisen tavoin ilmestynyt kevään 2017 numerossa, ja se on otsikoitu ”Tässä on maisemani”. Kritikoitava teos on Maria Matinmikon *Värit* (2017), joka on trilogian päätösosa. Kritiikin on kirjoittanut Sonja Karlsson. Kritiikki on ensimmäisen tekstin tavoin pääsääntöisesti kiittävä.

Kirjoittajan kritiikkiminä rakentuu osittain samoilla keinoilla kuin ensimmäisessä kritiikissä, mutta hieman eri tavalla. Kriitikon positio on pitkälti sama, asiantunteva lukija, joka kuvailee teosta ja arvottaa sitä. Aineiston toisessa tekstissä kritiikkiminä on kuitenkin vaikeammin havaittavissa kuin ensimmäisessä, mikä johtuu muun muassa käytetyistä persoonamuodoista ja tekstiin kirjoitetuista tekijöistä ja kokijoista. Toisessa kritiikissä kriitikko ei viittaa itseensä eksplisiittisesti lainkaan. Hän ei käytä yksikön eikä monikon ensimmäistä persoonaa eikä hän myöskään viittaa omaan lukukokemukseensa kuin implisiittisesti. Toisessa kritiikissä luentaa avataan enemmän teoksesta käsin. Tämä on huomattavissa jo siinä, että kriitikko aloittaa kritiikkinsä sitaatilla arvosteltavasta teoksesta.

Persoonamuotojen sijaan kritiikkiminä rakentuu ensisijaisesti modaalisen kielenaineksen kautta, esimerkiksi seuraavissa lauseissa:

(24) Se käsittelee teemoja omaperäisellä ja kiinnostavalla tyylillä – **vaikka** puhuja väittää**kin**, ettei ”ole mitään teemoja”.

(25) Ensimmäisen luvun runoissa värejä haetaan ulkomailta ja eksotiikasta, mikä **vaikuttaa jokseenkin kliseiseltä** valinnalta: – –

(26) Matinmikon runojen ilmaisu on tiivistä, ja yhteen säkeeseen mahtuu paljon. Kokoelman **parhaimpia** runoja ovat**kin** kolmanteen ja viidenteen lukuun sijoitetut fragmentaariset runot, – –

(27) Joissain kohdin lukija alkaa myös pohtia, ovatko käytetyt aiheet, kuten ulkopuolisuuden tunnot kalliissa ympäristössä, **kenties jo liian kliseisiä**.

Esimerkissä (24) huomio kiinnittyy adjektiivien ohella sivulauseeseen, jossa kirjoittaja ottaa vastakkaisen position arvioitavan teoksen puhujan kanssa. Vastakkaisen position ottaminen tapahtuu *vaikka*-lauseella ja konsessiivisella *-kin*-partikkelilla, sillä niiden avulla tuodaan ilmi odotuksenvastainen tilanne (VISK § 842). Tässä tapauksessa kriitikon oma luenta ja arvostelma asetetaan vastakkain teoksen puhujan väitteen kanssa. Kriitikko ottaa kantaa teoksen puhujan väitteisiin suoralla lainauksella, ja myös *väittää*-verbi lisää asetelman vastakkaisuutta.

Esimerkissä (25) on intensiteettimäärite *jokseenkin*, jonka merkitys kritiikkiminän rakentumisen kannalta on marginaalinen. Kritiikkiminää rakennetaan esimerkissä ennen kaikkea asetelmaverbillä *vaikuttaa*, joka edellyttää elollista kokijaa (VISK § 488). Tässä tapauksessa kokijaksi on helppo tulkita tekstin kirjoittaja, vaikka sitä ei eksplisiittisesti ilmaistaakaan. *Minusta*-ilmauksen jättäminen pois häivyttää kriitikon henkilökohtaisen mielipiteen tekstin taustalle ja rakentaa samalla asiantuntevaa, lukijoiden puolesta puhuvaa kritiikkiminää.

Esimerkissä (26) modaalisuus syntyy superlatiivista ja verbiin liittyneestä *-kin*-partikkelista. VISK:n mukaan verbiin liittynyt *-kin*-partikkeli suhteuttaa lausuman johonkin kontekstin kautta syntyvään odotukseen, joka voi olla odotusten vastainen tai niiden mukainen (§ 842). Tässä kontekstissa odotukset suhteutuvat aiempaan virkkeeseen. Kritiikkiminän rakentumisen kannalta esimerkissä olennaisinta on se, että superlatiivilla muodostettua arvostelua ei yksilöidä kriitikon henkilökohtaiseksi mielipiteeksi. Sen sijaan se esitetään kopulalauseella muuttumattomana ja kyseenalaistamattomana asiointilana.

Esimerkissä (27) on nähtävissä monia kritiikkiminää rakentavia kielellisiä keinoja, kuten alisteinen kysymyslause ja lukija subjektina, mutta tässä vaiheessa keskityn *kenties*-partikkelin modaalisuuteen sekä *kliseinen*-adjektiivin, joka toistuu kritiikissä kahdesti. Todennäköistä ja mahdollista asiointilaa osoittava *kenties* nousi esille jo ensimmäisen kritiikin analyysissä, joten se vaikuttaa sopivan kritiikin tekstilajin tyyliin. Sanavalintana *kliseinen* on hieman kohosteinen, ja sen toistuminen kritiikissä korostaa adjektiivia entisestään. Pohdinta on tässä esimerkissä ulkoistettu lukijalle, mutta kyseessä on kriitikon ajatus. Sen pohtiva sävy välittyy *kenties*-partikkelissa ja alisteisessa kysymyslauseessa.

Lukija tekijänä tai kokijana on edellisen kritiikin tavoin rooli. Sitä hyödyntämällä kriitikko voi viitata yleistettyyn lukukokemukseen, jonka mahdolliset muut teoksen lukijat jakavat hänen kanssaan. Tässä kritiikissä lukija on astetta aktiivisempi toimija kuin aiemmassa kritiikissä, sillä lukija esiintyy objektin lisäksi myös subjektina:

(28) – –, jotka kutsuvat **lukijaa** pysähtymään säkeiden äärelle.

(29) Joissain kohdin **lukija** alkaa myös pohtia, – –

Toisaalta lukija on väline, jonka avulla kriitikko voi kielentää ja yleistää omaa luentaansa sen sijaan, että hän käyttäisi esimerkeissä (28) ja (29) yksikön 1. persoonaa. Kriitikko toimii asiantuntijan ominaisuudessaan samalla ikään kuin esilukijana.

4.2.2 Asiantuntijuuden vahvistaminen relationaalisilla prosesseilla

Materiaalisten ja mentaalisten prosessityyppien jakauma ei näyttäydy tässä tekstissä yhtä selkeänä kuin analyysin ensimmäisessä kritiikissä. Tämä johtuu siitä, että lukukokemuksiin viitataan eri tavalla. Tässä kritiikissä viittaukset ovat hienovaraisempia ja lukukokemusta sanallistetaan enemmän *olla*-verbillä ja relationaalisilla prosesseilla. Toisaalta lukukokemukseen viitataan suorimmin lukija-kokijan kautta mentaalista prosessia edustavalla verbiliitolla: *lukija alkaa myös pohtia*. Ennen kaikkea kritiikki rakentuu kuitenkin kritikoitavan teoksen ympärille relationaalisilla prosesseilla, mikä on nähtävissä seuraavissa esimerkeissä:

(30) Maisemallisuus ja kuvallisuus **ovat** vahvasti läsnä, – –

(31) Keskinäinen asettelu **on** harkittu, ja runojen pituuden vaihtelu rytmittää lukukokemusta.

(32) Pohjimmiltaan runot **ovat** kuitenkin välähdyksiä maailmasta, maisemia ympäröivästä todellisuudesta.

(33) – – jolloin tulos **on** aistivoimainen ja samastuttava.

Kopulalauseet ovat aineiston perusteella tyypillinen keino rakentaa huomaamatonta ja asiantuntevaa kritiikkiminää. Toisaalta niissä käytetään paljon adjektiiveja, kuten esimerkeissä (31) ja (33), mutta myös kuvailevat ja abstraktit substantiivit ovat mahdollisia, kuten esimerkeissä (30) ja (32). Värikkäillä adjektiiveilla on mahdollista välittää varsin subjektiivisia vaikutelmia, ja niillä voi olla myös modaalisia piirteitä. Tässä kritiikissä teoksen tyyliä kuvaillaan *omapepäiseksi* ja *kiinnostavaksi* ja runojen kieltä *vangitsevan kauniiksi*, mikä on varsin voimakkaasti kehuva sanavalinta. Toisaalta esimerkin (27) *kliseinen*-adjektiivi toistuu kritiikissä kahdesti, joten adjektiivit eivät ole pelkkiä ylistyssanoja.

4.3 Kritiikki 3

4.3.1 Yksikön 1. persoona eksplisiittisen kritiikkiminän perustana

Aineistoni kolmas kritiikki on ilmestynyt vuoden 2017 syksyn numerossa ”Aloita tästä!” -otsikolla. Kritikoitava teos on Rae Armantroutin *Kunhan sanon* (2017) eli kyse on käännösteoksesta. Kritiikin on kirjoittanut Vesa Rantama. Kritiikki on kiittävä, ja siinä kommentoidaan paljon myös käännöstyötä. Tämä on käännöskirjallisuuden kohdalla varsin tavallista.

Kritiikki eroaa aineiston muista teksteistä sikäli, että kritiikkiminä rakentuu huomattavasti eksplisiittisemmin. Monien kirjoittajan kielellisten valintojen myötä teksti on myös sävyllään muita tekstejä persoonallisempi. Kielelliset keinot ovat paljon samoja, mutta niitä

käytetään enemmän ja suuremmin. Aiemmissa kritiikeissä persoonamuodot ovat olleet keskeisen kritiikkiminän rakentamisen tai häivyttämisen keino, ja niitä on käytetty lähinnä kriitikon oman äänen häivyttämiseen. Tässä tekstissä hyödynnetään useita eri persoonamuotoja, jotka tuovat kriitikon läsnäolevaksi tekstiin. Kirjoittaja käyttää myös yksikön 1. persoonaa määrällisesti huomattavasti enemmän kuin muut aineiston kriitikot teksteissään, esimerkiksi:

(34) Jos amerikkalaisen Language-runouden vaikutuspiiristä haluaa nimetä tekijän, joka puhuttelee maallikkoa ja josta alaan perehtyminen kannattaa aloittaa, **valitsisin** Armantroutin, [–] **Brändäisin** hänet poeettiseksi filosofian popularisoijaksi.

(35) Armantroutin kaltaista kotimaista tekijää ei nyt nouse mieleeni, mutta **toivon** tilanteen muuttuvan, kunhan tämä valikoima ehtii upota kentälle.

(36) – –, **tunnen** surua: – –

(37) Kysymys on enemmän periaatteellinen, sillä **itse en** käsillä olevaan valikoimaan lisäinformaatiota **kaipaa**.

(38) Suomen syntaksin menettämisen uhallakin **olisin paikoin kokeillut** esimerkiksi että-konjunktiosta luopumista – –

Kriitikko on läsnä läpi tekstin varsin eri tavalla kuin aineiston muissa kritiikeissä. Esimerkeissä (34)–(38) kriitikko ottaa kantaa ja esittää henkilökohtaisia mielipiteitä pyrkimättä verhoamaan niitä yleistäviksi toteamuksiksi. Toisaalta yksikön 1. persoona ei tarkoita, etteikö kriitikko esiintyisi asiantuntijana. Jo se, että kriitikon teksti julkaistaan kirjallisuusaiheisessa, *Kritiikki*-nimisessä lehdessä asemoi hänet asiantuntijaksi. Tällöin yksikön 1. persoonan käyttäminen ja vahvan kritiikkiminän rakentaminen tekstissä voivat myös lisätä yksilön asiantuntijuutta. Asiantuntijana kriitikko voi *valita* ja *brändätä* eri tavalla kuin muut lukijat, mutta samalla hän erottautuu yksilönä kriitikoiden ryhmästä. Myös esimerkissä (37) korostuu kriitikon asiantuntijuus. Tätä vahvistaa *itse*-sana, joka asettaa kriitikon lauseessa keskeiseksi verrattuna muihin mahdollisiin vaihtoehtoihin (VISK § 768). Muita vaihtoehtoja voisivat olla esimerkiksi sellaiset lukijat, jotka lukevat teoksen lisäksi kriitikon kirjoittaman kritiikin mutta kaipaavat lisäinformaatiota.

Muut persoonamuodot ovat yksittäisiä esiintymiä, ja kyse on pelkistä omistusliitteen tunnuksista: *että jokin kielesi päällä ollut asia ja ovat jo tehneet Salmelasta maamme keskeisimmän amerikkalaisen nykyrunouden esille tuojan*. Näistä jälkimmäinen ainoastaan identifioi kirjoittajan osaksi suomalaisten ryhmää (vrt. Pälli 2003: 99), mutta edellinen esimerkki on sikäli kiinnostava, että se on aineiston ainoa lukijaa suoraan yksikön 2. persoonalla puhutteleva esimerkki.

Yksikön 1. persoonan ohella läsnäolevaa kritiikkiminää rakennetaan modaalisella kielenaineiksella, kuten moduksilla. Kirjoittaja käyttää konditionaalia monissa minämuotoisissa verbeissä. Toisaalta näihin lausumiin liittyy yleensä ehtolause ja kuviteltu tilanne, johon on

mahdollista viitata konditionaalilla (VISK § 1595). Tämän perusteella ratkaisu on ainakin osittain kieliopillinen. Tekstissä esiintyy myös potentiaalia, joka merkitsee jonkinasteista arviota tai mahdollisuutta (VISK § 1597): *Toisaalta Armantrout pärjännee* – –. Potentiaali on kritiikiminän kannalta henkilökohtaisempi kuin indikaatiivi, sillä arviossa on kyse kriitikon omasta tulkinnasta.

Modusten lisäksi kriitikko viittaa itseensä asemoitumalla lukijan rooliin. Toisin kuin aiempien tekstien esimerkeissä, kriitikko on kuitenkin liittänyt lukijan rooliin ehtona toimivan adjektiivin:

(39) Halusi tai ei, hänen vaikeutensa on silmänlumetta, jonka **kiinnostunut lukija** selättää helposti.

Kuka tahansa lukija ei siis kelpaa, vaan lukijan on oltava kiinnostunut kohdetekstistä kuuluakseen viiteryhmään. Samalla lukijaryhmään kuuluva kriitikko osoittaa omaa kiinnostustaan. Toisaalta esimerkki (39) on ainoa lukijan positiota hyödyntävä virke tässä kritiikissä, ja esimerkissä (34) viitataan *maallikkoon*, jollaiseksi kriitikko ei identifioitu. Lukija-esimerkkiä seuraavassa virkkeessä kriitikko nostaa itsensä esille ottamalla vastakkaisen position väitteeseen runoilijan vaikeudesta:

(40) Uudessa suomennosvalikoimassa *Kunhan sanon* Armantrout **kyllä** käsittelee hankalasti hahmotettavia asioita – – **mutta** hän tuo abstraktiot arjen tasolle ja tekee niistä ymmärrettäviä.

Esimerkissä (40) kriitikko referoi väitettä *kyllä*-modaalipartikkelilla ja vastustaa sitä. Samalla hän ilmaisee oman mielipiteensä ja perustelee sitä konsessiivisella yhdyslauseella. (Vrt. VISK § 1609.) Virkkeessä kuuluu siis kriitikon ääni, vaikka hän ei viittaakaan siinä eksplisiittisesti itseensä kirjoittajana.

Pääsääntöisesti kritiikit koostuvat väitelauseista, mutta tässä tekstissä on aineiston ainoa suora kysymyslause:

(41) – – tunnen surua: **onko kääntäjän paneutuminen kirjaesineeseen noin vain korvattavissa googlehauilla?**

Esimerkissä (41) kysymys esitetään retorisenä ja pelkkänä periaatteen kysymyksenä, kuten esimerkissä (37) kirjoitetaan. Retorisuudesta huolimatta kysymyslause rakentaa kriitikon ja lukijan suhdetta eri tavalla kuin väitelauseet. Kysymystä edeltävä johtolause on modaalinen. Se

asemoi kysymyksen varsin henkilökohtaiseksi, mikä johtuu minämuotoisesta verbistä sekä verbin semanttisesta sisällöstä, joka kuvaa tunnereaktiota.

4.3.2 Prosessityypit osana eksplisiittistä kritiikkiminää

Yksikön 1. persoonan käytön lisäksi vahvaa kritiikkiminää rakennetaan verbien prosessityypeillä ja tässä tekstissä erityisesti myös persoonallisilla sanavalinnoilla. Kriitikko esittää huomioita omissa nimissään, ja toisin kuin aineiston muissa kritiikeissä, hän käyttää varsin tasaisesti sekä materiaalisen että mentaalisen prosessityypin verbejä, esimerkiksi: *valitsisin Armantroutin, tunnen surua ja olisin paikoin kokeillut*. Näistä huomionarvoisimmaksi nousee surun tuntemusta kuvaava esimerkki. Se on koko aineiston harvoja kohtia, joissa kriitikko esittää mielipiteitään tai tuntemuksiaan kritikoimansa teoksen ulkopuolelta – tässä esimerkissä kyse on kääntäjän paneutumisesta kirjaesineeseen. Mentaalisen prosessityypin verbit luovat kuvaa inhimillisestä kritiikosta, materiaalisen prosessityypin verbit taas aktiivisesta toimijasta.

Aineiston muiden kritiikkien tapaan tekstissä on relationaalisen prosessityypin alaan kuuluvia kopulalauseita, mutta tässä kritiikissä ne eivät nouse yhtä keskeiseen rooliin kuin aineiston muissa teksteissä. Toisaalta toteavat kopulalauseet rakentavat asiantuntevaa kritiikkiminää ja niihin liittyy tässä tekstissä myös modaalaisia kommenttiadverbiaaleja sekä astemääritteitä:

(42) – – on universaalia lumoa **kuin jollain Wislawa Szymborskalla** – –

(43) Armantroutin suomennosvalikoima on siis **ilman muuta** käännösrunouden vuoden tapauksia, – –

(44) On siis **aivan** perusteltua, että – –

Esimerkkien (42)–(44) tyyppiset lauseet esitetään toisaalta objektiivisina, sillä niitä ei eksplikoita kriitikon mielipiteiksi esimerkiksi *mielestäni*-sanalla. Toisaalta adverbiaaleilla viitataan subjektiiviseen arvioon asiointilasta, ja tämän arvion takana on tekstin kirjoittaja. (VISK § 1000.)

Lisäksi kritiikissä hyödynnetään paikoin persoonallisempia sanavalintoja kuin muissa aineiston kritiikeissä, esimerkiksi seuraavissa lauseissa:

(45) – –, on Armantrout **aito atomisti**: – –

(46) – – maksimi ”no ideas but in things” voisi olla **Armantroutin huoneentaulu**.

(47) – – kunhan tämä valikoima **ehtii upota kentälle**.

(48) Kuitenkin siinä missä kotimaiset fragmenttirunoilijat usein muistuttavat **kärsivällisiä arkeologeja kenttätamineissaan**, – –

Esimerkissä (45) on myös poikkeava sanajärjestys, joka korostaa kohosteista sanavalintaa *aito atomisti*. Esimerkeissä (46) ja (48) kohosteiset sanavalinnat ovat ensimmäisen esimerkin tavoin substantiiveja, joilla luonnehditaan konkreettisia ja abstrakteja asioita persoonalliseen tapaan. Esimerkissä (47) sen sijaan hyödynnetään metaforanomaista fraasia *ehtii upota kentälle*. Nämä valinnat rakentavat osaltaan läsnäolevaa ja persoonallista kritiikkiminää. Ne toimivat myös tyylillisenä tehokeinona, sillä ne eroavat tyyliltään kirjallisuuskritiikin tyypillisestä rekisteristä, joka on yleiskieltä hieman kirjallisempi muttei kuitenkaan virallinen.

4.4 Kritiikki 4

4.4.1 Kritiikkiminän häivyttäminen passiivisilla ilmauksilla

Aineistoni viimeinen kritiikki on ilmestynyt syksyn 2017 numerossa, ja sen otsikko on ”Tunnustuksia ja ilon ilmapalloja”. Kritikoitava teos on Tekla Inarin kaksikielinen *Siniset vuodet / Blue years* (2017). Teos eroaa muiden kritiikkien teoksista, sillä se on kollaasimainen runoteos, joka sisältää sekä tekstiä että valokuvia. Tämä näkyy kritiikin sisällössä, mutta kritiikkiminän kielellisten keinojen analysointiin se ei vaikuta. Kritiikki on enemmän kertova ja esittelevä kuin arvottava, mutta se on sävyltään varsin positiivinen.

Kritiikki eroaa aineiston muista teksteistä huomattavasti. Siinä käytetään vain vähän niitä kielellisiä keinoja, joilla kritiikkiminää rakennetaan aineiston muissa teksteissä. Kriitikko on häivyttänyt itsensä hyvin voimakkaasti, mutta toisaalta distinktiivinen kirjoitustyyli nostaa kriitikon esiin tekstistä. Useimmat näistä kriitikon persoonallisista valinnoista liittyvät tekstuaalisen metafunktion alaan, joten en erittele niitä analyysissäni tarkemmin. En kuitenkaan halunnut hylätä kritiikkiä aineistostani, koska se on samalla erinomainen osoitus siitä, miten kriitikon kirjoitustyyli vaikuttaa sekä kritiikkiminän rakentumiseen että kritiikin tekstilajiin ja sen konventioihin.

Tekstissä ei viitata kriitikkoon eksplisiittisesti kertaakaan, eikä siinä hyödynnetä esimerkiksi yksikön 1. tai 2. persoonaa. Kriitikkoon tai lukijoihin ei viitata monikon 1. persoonalla eikä nollapersonalla. Lukijan rooli omaksutaan vain yhdessä lauseessa, esimerkissä (49), ja silloinkin lukija on passiivinen objekti. Aktiivisten persoonamuotojen sijaan tekstissä hyödynnetään passiivisia lauserakenteita ja verbijohtimia. Lisäksi siinä käytetään muun muassa modaalista predikaattityyppiä, jonka yhteydessä kokija jää tuntemattomaksi:

(49) Hän päästää **lukijan** lähemmäksi omaa kokemustaan, --

(50) Teos **vertautuu** väistämättä 'paprurunoihin', Paperi-T:n *Post-Alfaan*.

(51) Teoksissa **on nähtävissä** samanlaista naivismin, henkilökohtaisen ja huumorin hyödyntämistä.

(52) – – mutta lähelle kirjoittajaa päästäviin teksteihin **on helpompi tarttua**, samaistua.

(53) Välillä **on vaikeaa hahmottaa**, mikä on tarkoitettu naurettavaksi ja mikä on pelkästään raadollista, sillä usein lauseet ovat molempia yhtä aikaa.

Kuten aineiston muissakin kritiikeissä, lauseet on usein esitetty objektiivisina jättämällä pois tekijään tai kokijaan viittaavat adverbiaalit. Esimerkissä (50) on passiivisella *-UtU-*verbijohtimella muodostettu verbi, ja arviota vahvistaa vielä tapaa ilmaiseva *väistämättä*-adverbi, joka ei jätä tilaa vastaväitteille. Esimerkissä (51) ilmaistaan dynaamista mahdollisuutta verbiliitolla *on nähtävissä*, mutta inhimillistä kokijaa ei nimetä, kuten ei nimetä myöskään modaalista predikaattityyppiä edustavissa esimerkeissä (52) ja (53) (vrt. VISK § 1584, § 1589). Tekstin kirjoittajana kriitikko on myös siihen kirjoittuva inhimillinen kokija, mutta passiivisilla ilmauksilla arvio yleistetään koskemaan muitakin mahdollisia lukijoita. Passiivisuus rakentaa asiantuntevaa ja ammattimaista kritiikkiminää nollapersoonan tavoin, sillä kirjallisuuden asiantuntijana kriitikko kykenee tulkitsemaan teosta eri positioista kuin muut lukijat, ja sitä hänen roolinsa myös vaatii.

4.4.2 Moniäänisyys ja relationaaliset prosessit kielellisinä keinoina

Materiaaliset ja mentaaliset prosessityypit jakautuvat kritiikissä pääsääntöisesti samalla tavalla kuin muussa aineistossa, joskin lukukokemukseen liittyviä mentaalisia prosesseja on vähemmän. Tekstissä on useita lainauksia kritikoitavasta teoksesta, ja usein nämä lainaukset muodostavat kokonaisia kappaleita. Kritiikki on tällä tavalla korostetun moniääninen, ja kriitikon oman äänen sijaan tilaa annetaan arvosteltavalle teokselle. Aineiston muissakin kritiikeissä on sitaatteja kritikoitavista teoksista, kuten kritiikin tekstilajille on ominaista. Sitaattien osuus kritiikeistä on kuitenkin selvästi pienempi muissa teksteissä, ja kriitikot viittaavat sitaatteihin eksplisiitisti teksteissään.

Teoksen kuvailussa ja luonnehdinnassa hyödynnetään kopulalauseita, kuten aineiston muissakin kritiikeissä, vaikka paikoin kuvailu on abstraktimpaa kuin muissa teksteissä. Tekstissä on useita luetteloita, ja relationaaliset prosessit ovat esimerkiksi seuraavanlaisia:

(54) Käsittelyssä **ovat**: Pelko, ilo ja suru rakastumisesta, särkyneet sydämet ja kivusta irti päästäminen. Rakkauden löytymisen mahdottomuus. Rakkauteen liittyvien tunteiden älyttömyys.

(55) Teoksen kuvat **ovat** yksityiskohtia, kännykkäkameralla tallennettuja irrallisia havaintoja, joita ei selitellä.

(56) Taustavireenä **ovat** vasemmistolaisuus ja feminismi: – –

(57) Sänky **on** onni ja onnettomuus, nykyhetki ja nostalgia.

Esimerkeissä (54)–(56) teoksen teemoja ja sisältöjä esitellään toteavilla kopulalauseilla, kuten aineiston muissakin teksteissä. Esimerkissä (56) kopulalause toimii vertauskuvana sen sijaan, että teosta luonnehdittaisiin adjektiiveilla. Läpi aineiston toistuva tendenssi on, että väitelauseista puuttuu kriitikkoon eksplisiittisesti viittaava adverbiaali, joka voisi olla esimerkiksi *minusta* tai *mielestäni*. Näiden sanojen poisjättäminen ei tarkoita, etteikö kyseessä olisi kriitikon subjektiivinen mielipide tai havainto. Se luo kuitenkin kuvaa objektiivisuudesta sekä siitä, että kriitikko perustaa näkemyksensä omien henkilökohtaisten mielipiteidensä sijaan ammatilliseen tietämykseensä.

5 PÄÄTÄNTÖ

Kandidaatintutkielmassani tutkin kritiikkiminän rakentumista kirjallisuuskritiikeissä. Kiinnitin huomiota siihen, miten kriitikon oma ääni kuuluu tekstissä ja minkälaisissa kielellisissä keinoissa. Aineistoni koostui neljästä *Kritiikki*-kirjallisuuslehdessä julkaistusta runouskritiikistä.

Tutkimukseni sijoittuu lingvistisen tekstintutkimuksen ja diskurssintutkimuksen aloille, sillä kritiikkiminän käsitteen avulla tarkastelin ennen kaikkea sitä, miten kriitikko representoi itseään tekstissä. Tutkimuskysymykseni olivat: *Millaista kritiikkiminää kritiikeissä rakennetaan? Millaisena kritiikkiminä representoituu kirjoittajan kielellisissä valinnoissa, kuten sanavalinnoissa ja lausetyypeissä?* Pyrin vastaamaan näihin kysymyksiin hyödyntämällä Hallidayn (1985) systeemis-funktionaalista kieliteoriaa analyysissäni ja soveltamalla hänen kehittämänsä metafunktioajattelua aineistooni.

Keskityin ensisijaisesti intersubjektin metafunktion alaan kuuluviin kielellisiin piirteisiin, kuten persoonamuotoihin ja modaalisuuteen. Täydensin analyysiani tarkastelemalla sanavalintoja ja verbien prosessityyppejä ideationaalisen metafunktion näkökulmasta niiltä osin kuin ne osallistuivat kritiikkiminän representaatioon. (Ks. esim. Shore 2012a: 147–149.) Toisaalta kritiikkiminän kannalta keskeiset sananvalinnat olivat usein modaalisia, jolloin käsittelin niitä intersubjektin metafunktion näkökulmasta. Koska suomen kieliopeissa ei ole perinteisesti tehty Hallidayn prosessityyppien kaltaista erottelua (Shore 2012b: 164–166), keskityin luokittelemaan materiaalisia ja mentaalisia prosesseja ennen kaikkea verbien semanttisen sisällön perusteella. Metafunktioiden avulla pystyin tarkastelemaan aineistoa systemaattisesti ja monipuolisesti. Analyysimenetelmä sopi hyvin tutkimuskysymyksiin.

Aineiston analyysin perusteella ei ole mahdollista tehdä laajoja yleistyksiä, sillä aineiston otanta on hyvin pieni. Tämä mahdollisti kuitenkin tarkan analyysin ja monipuolisen silmäyksen erilaisiin kielellisiin keinoihin. Tutkimusotteeni oli laadullinen, joten tutkimuksen tavoitteena oli yleistettävyyden sijaan ymmärtää ilmiötä paremmin (Kalaja, Alanen & Dufva 2011: 19–20). Aineisto tarjosikin silmäyksen monenlaisiin kritiikkiminän representaatioihin ja niihin kielellisiin keinoihin, joilla kritiikkiminä rakentuu tekstissä.

Aineiston analyysi osoittaa, että kritiikkiminä voi olla eksplisiittisesti läsnä tekstissä esimerkiksi yksikön 1. persoonaa käyttämällä. Kirjoittaja voi myös häivyttää itsensä tekstistä, jolloin kritiikkiminä rakentuu ainoastaan implisiittisesti. Yksikön 2. persoonan muodot olivat aineistossani harvinaisia, mutta yksikön 3. persoonaa hyödynnettiin kritiikkiminän representoinnissa esimerkiksi siten, että kriitikko asemoitui lukijan rooliin.

Kriitikon rooli on asiantuntija, joka esittelee ja arvottaa teosta lukijalle, jolla ei ole asiasta samanlaista tietämystä. Kriitikko ei yleensä puhuttele lukijaa suoraan. Hän voi sen sijaan samastua lukijaan käyttämällä lukijaa lauseiden tekijänä tai kokijana. Kriitikko on myös yksilö, joka pohjaa arvionsa laajan kirjallisuustietämyksen lisäksi omaan luentaansa.

Analyysin perusteella kriitikko esittää suurimman osan havainnoistaan ja arvioistaan nimenomaan asiantuntijaroolista käsin, sillä niitä ei eksplikoida henkilökohtaisiksi näkemyksiksi muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Asiantuntijana kriitikko kykenee tekemään teoksesta yleistettäviä luonnehdintoja, joita kielennetään usein relationaalisen prosessityypin verbeillä (Shore 2012b: 165). Myös Pasurin (2012: 74) elokuvakriitikon rooleja käsittelevässä tutkimuksessa kriitikon asiantuntijuus ja sen esille tuominen nousevat aineistosta keskeisimmiksi. Tämän lisäksi elokuvakriitikko voi referoida arvosteltavaa teosta tai ilmaista omia mielipiteitään. Nämä roolit ovat pitkälti löydettävissä myös omasta aineistostani, vaikka ne ilmenevät hieman eri tavoin. Koska tarkastelin kritiikkiminän rakentumisen kielellisiä keinoja, kaikki roolit eivät ole tutkimukseni kannalta yhtä keskeisiä. Esimerkiksi sellaiset kappaleet, joissa kriitikko referoi teosta, eivät representoi kritiikkiminää yhtä voimakkaasti kuin sellaiset, joissa kriitikko arvioi teosta. Niinpä kriitikon rooli kertojana ei useinkaan ole kritiikkiminän rakentumisen kannalta keskeinen, toisin kuin mielipidekirjoittajan rooli.

Tulosteni perusteella kritiikkiminän rakentumista voidaan tarkastella roolien lisäksi eksplisiittisenä ja implisiittisenä kritiikkiminän representaationa. Kriitikko saattaa esiintyä asiantuntijana viitaten eksplisiittisesti omiin havaintoihinsa, mutta hän saattaa myös kirjoittaa omista tulkinnostaan häivyttämällä itsensä tekijän asemasta. Lähes kaikissa aineiston kritiikeissä on lausetasolla sekä eksplisiittisiä että implisiittisiä viittauksia kritiikkoon. Näiden viittaustapojen keskinäiset suhteet vaihtelevat, minkä myötä kritiikkiminä kokonaisuutena representoituu yleensä joko eksplisiittisenä tai implisiittisenä.

Eksplisiittinen kritiikkiminä rakentui aineistossa ennen kaikkea persoonamuotojen ja modaalisen kielenaineuksen avulla. Lisäksi mentaalisen prosessityypin verbeillä luotiin kuvaa ajattelevasta ja tuntevasta kriitikosta. Harvoja materiaalisien prosessityypin verbejä käytettiin osoittamaan aktiivista toimijuutta niissä tapauksissa, kun materiaaliset prosessityypit liittyivät kritiikkoon tai lukijaan tekijänä. Implisiittinen kritiikkiminä näkyi ennen kaikkea niissä keinoissa, joita jätettiin käyttämättä. Aktiivisten persoonamuotojen sijaan hyödynnettiin nollapersoonaa ja passiivisia ilmauksia, ja relationaaliset prosessit esitettiin toteavina väitelauseina ilman kirjoittajaan viittaavia adverbiaaleja. Myös Nivan (2017: 90) tutkimuksessa esiintyi samanlaista minän häivyttämistä relationaalisilla prosesseilla, mutta blogiteksteissä hyödynnetään toisaalta

enemmän kirjoittajan mielipiteisiin eksplisiittisesti viittaavia ilmauksia. Tämä lienee tekstilajikohtainen ero.

Yhden kirjoittajan osuus aineistossa on verrattain iso. Kritiikeissä ja niiden kielellisissä keinoissa on paljon vaihtelua; esimerkiksi kritiikki 3 eroaa aineiston muista kritiikeistä useilla eksplisiittisillä viittauksilla kritiikkoon ja hänen mielipiteisiinsä. Kritiikissä 4 kirjoittaja on häivyttänyt itsensä tekstistä, ja kritiikkiminä rakentuu tämän poissaolon ja muista kritiikeistä poikkeavien tekstuaalisten valintojen kautta. Nämä ovat kirjoittajakohtaisia ja tyyllillisiä eroja. Jotta tutkimuskysymyksiin pystyttäisiin vastaamaan laajemmin ja tuloksista voitaisiin tehdä johtopäätöksiä, olisi aineiston oltava huomattavasti laajempi. Suuremmalla aineistolla tuloksista voisi löytyä myös sellaisia kielellisiä keinoja tai kritiikkiminän representaatioita, joita tämän tutkimuksen aineistossa ei esiinny. Myös keskeisimpien kielellisten piirteiden määrällinen analyysi voisi osoittautua kiinnostavaksi. Toisaalta, kuten Pasuri (2012: 40) toteaa tutkimuksessaan, kielellisten keinojen moninaisuuden ja yksittäisten ilmausten moninaisten semanttisten sisältöjen takia aineistosta on vaikeaa saada kokonaiskuvaa pelkällä määrällisellä analyysillä.

Tulosten yhteydessä on tärkeää huomioida myös kritiikin julkaisualusta, sillä sanomalehdissä julkaistut kritiikit, kirjallisuuslehtien kritiikit ja blogialustoilla julkaistut kritiikit saattavat tarjota hyvinkin erilaisia kritiikkiminän representaatioita. Julkaisualustan lisäksi kritiikkiminän representaatioon vaikuttaa tietenkin keskeisesti kritikoitava teos. Aineistoni kaikki kritiikit olivat runouskritiikkejä, mutta runouskritiikkien piirteistä ei ole mahdollista tehdä johtopäätöksiä ilman vertailukelpoista aineistoa jostakin toisesta genrestä. Toisaalta kokemuksellisuus ei suuremmin korostunut aineistossa.

Kritikoitavan teoksen genren sijaan enemmän vaikutusta saattaa olla teoksen teemoilla ja yhteiskunnallisella kontekstilla. Rantakallio (2019) viittaa ”etuoikeuskeskusteluun”, jonka myötä kriitikon on mahdollisesti otettava enemmän kantaa omaan positiionsa ja etuoikeuksiinsa ja kirjoitettava ne auki kritiikkiin. Aineistoni kritiikeissä tällaista etuoikeuskeskustelua tai kannanottoa siihen ei esiinny. Tämä saattaa johtua myös siitä, että aineiston kritiikkien kritikoivat teokset eivät edellytä sellaista.

Systeemis-funktionaalinen kieliteoria soveltui hyvin tutkimuskysymyksiin ja aineiston analyysiin, sillä se mahdollisti erilaisten kielellisten valintojen tarkan analyysin. Valitsin aineiston lehden viimeisimmästä vuosikerrasta kritiikkien pituuden mukaan. Aineistoksi voitaisiin myös tietoisesti valita sellaisia kritiikkejä, joissa kirjoittaja on selkeämmin läsnä. Tällöin voitaisiin keskittyä siihen, millaista eksplisiittistä kritiikkiminää mahdollisesti rakennetaan ja miten, sen sijaan että tarkastelun kohteena olisi kritiikin taustalle häivytetty kirjoittaja, joka yrittää olla rakentamatta läsnäolevaa kritiikkiminää. Kritiikeissä esiintyvän etuoikeuskeskustelun

tutkimisessa voitaisiin puolestaan hyödyntää esimerkiksi kriittisen diskurssintutkimuksen viitekehystä ja menetelmiä.

Tutkielmani on tarkastellut sekä eksplisiittistä että implisiittistä kritiikkiminää ja monia kielellisiä keinoja, joilla erilaista kritiikkiminää voidaan representoida kritiikin tekstilajissa. Aihetta olisi kuitenkin tarpeellista tutkia enemmän. Kriitikon muuttuva positio ja kirjallisuuskeskustelun kehittyminen moniäänisemmäksi edellyttävät tietoa sekä kritiikin tekstilajista että niistä rooleista, joita kriitikko itselleen osoittaa. Kriitikon rooli kirjallisuuskeskustelussa on muuttunut, mutta kriitikolla näyttää edelleen olevan paikka keskustelussa. Tämän takia tekstiin kirjoittuvan kritiikkiminän ja erilaisten vaikuttamisen keinojen tutkiminen on relevanttia. Samalla olisi tärkeää kiinnittää yhä enemmän huomiota siihen, miten kriitikot kielentävät ja kirjoittavat auki etuoikeuksiaan kritiikissä.

LÄHTEET

- Autio, Raisa 2015: ”Ja sit nää leikkis yhessä siellä somessa”. *Tapaustutkimus kirjallisuuskritiikistä suomalaisissa sanoma- ja kulttuurilehdissä sekä blogeissa 2010-luvun taitteessa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston musiikin, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. – <https://jyu.finna.fi/Record/jykdok.1493076> 3.12.2018.
- Fairclough, Norman 2003: *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. Abingdon: Routledge.
- Hakulinen, Auli & Karlsson, Fred 1988: *Nyky-suomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hall, Stuart 1997: The work of representation. Stuart Hall (toim.), *Representation: cultural representations and signifying practices* s. 13–74. London: SAGE Publications Ltd.
- Halliday, M.A.K 1985: *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold (Publishers) Ltd.
- 2014: *Halliday's introduction to functional grammar*. 4th edition. Revised by Christian Matthiessen. Abingdon: Routledge.
- Halliday, M.A.K. & Hasan, Ruqaiya 1985: *Language, context, and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective*. Victoria: Deakin University.
- Helle, Anna 2009: *Jäljet sanoissa. Jälki- ja rakenteellisen kirjallisuuskäsityksen tulo 1980-luvun Suomeen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. – <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/21738> 8.12.2018.
- Hiidenmaa, Pirjo, Virtanen, Mikko T., Satokangas, Henri, Vitikka, Elina & Lindh, Ilona 2018: Tiedonkerronta. Esitystavat ja tekijän läsnäolo kotimaisessa tietokirjallisuudessa. – *Avain* 4/2018 s. 82–86.
- Huhtanen, Ann-Mari & Mattila, Noora 2017: Kritiikki lopetetaan, kritiikki jatkuu. – *Kritiikki: Nuoren Voiman kirjakatsaus* nro XVI / kevät 2017 s. 5.
- Ivanič Roz 1998: *Writing and identity. The discursal construction of identity in academic writing*. Amsterdam: Benjamins.
- Kaarasuo, Minna 1999: *Kirjallisuusarvostelujen sisällönanalyysia ja interpersonaalista metadiskurssia. Arvostelijan suhtautuminen esitettyihin asioihin ja vastaanottajiin Parnasson arvosteluissa vuosina 1955 ja 1995*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/11867> 3.12.2018.
- Kalaja, Paula, Alanen, Riikka & Dufva, Hannele 2011: Minustako tutkija? Johdattelua tutkimuksen tekoon. – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas* s. 8–32. Helsinki: Finn Lectura.
- Kopiosto 2019: *Usein kysyttyä tekijänoikeudesta*. – <https://www.kopiosto.fi/kopiosto/tekijanoikeustietoa/useinkysyttya-tekijanoikeudesta/> 25.4.2019.
- Korhonen, Kuisma 2012: Kirjallisuuskritiikki: tekstejä teksteistä. Martta Heikkilä (toim.), *Taidekritiikin perusteet* s. 55–83. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuuskoski, Martti-Tapio 2009: Kritiikki rantautuu. – *Kritiikki: Nuoren Voiman kirjakatsaus* nro I / syksy 2009 s. 1.
- Luukka, Minna-Riitta 2002: M.A.K. Halliday ja systeemifunktionaalinen kielitiede. Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita* s. 89–123. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lyytikäinen, Erkki 1997: Aikataulukon arvoitus: suomen tempussysteemin perusteita. – *Kielikello* 1/1997 <https://www.kielikello.fi/-/aikataulukon-arvoitus-suomen-tempussysteemin-perusteita> 22.4.2019.
- Makkonen-Craig, Henna 2005: *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mehr, Marissa 2018a: Jäljelle jää kritiikki. – *Kritiikin Uutiset* 6.6.2018 <https://www.kritiikinuutiset.fi/2018/06/06/jaljelle-jaa-kritiikki/> 23.4.2019.
- 2018b: Kun kritiikki tuli osaksi taidetta. – *Kritiikin Uutiset* 5.9.2018 <https://www.kritiikinuutiset.fi/2018/05/09/kun-kritiikki-tuli-osaksi-aidetta/> 22.4.2019.
- Niva, Laura-Sisko 2017: *Minä-viitteisyys suomalaisissa muoti- ja lifestyleblogeissa*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos. – <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201705252093.pdf> 26.4.2019.
- Opetushallitus 2014: *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. – <https://www.oph.fi/saadokset-ja-ohjeet/opetussuunnitelmien-ja-tutkintojen-perusteet/perusopetus> 10.3.2019.
- Pasuri, Katariina 2012: *Kritiikin roolit sanomalehtien elokuva-arvosteluissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. – <https://tampub.uta.fi/handle/10024/83665> 10.4.2019.
- Puoskari, Bikka 2012: *Blogitekstit kirjallisuuskritiikkinä. Reseptitutkimus Anna-Leena Härkösen Onnen tunti -romaanin vastaanotosta kirjaharrastajien blogeissa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston musiikin, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. – <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/37925> 4.12.2018.

- Purhonen, Semi, Heikkilä, Riie, Hazir, Irmak Karademir, Lauronen, Tina, Fernández Rodríguez, Carlos J. & Gronow, Jukka 2019: *Enter Culture, Exit Arts? The transformation of cultural hierarchies in European newspaper culture sections, 1960–2010*. Abingdon: Routledge.
- Pälli, Pekka 2003: *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print.
- Rahtu, Toini 2018: Tutkimustekstin minätekijä. Toini Rahtu, Susanna Shore & Mikko T. Virtanen (toim.), *Kirjoitettu vuorovaikutus* s. 41–79. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rantakallio, Inka 2019: Mistä positiosta kriitikko kirjoittaa? Valta ja representaatio kritiikissä. – *Kritiikin uutiset* 15.3.2019 <https://www.kritiikinuutiset.fi/2019/03/15/mista-positiosta-kriitikko-kirjoittaa-valta-ja-representaatio-kritiikissa/> 17.3.2019.
- Shore, Susanna 2012a: Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalisessa teoriassa. Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–157. Helsinki: Gaudeamus.
- 2012b: Systeemis-funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa. Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 158–185. Helsinki: Gaudeamus.
- Suhola, Aino, Turunen Seppo & Varis, Markku 2005: *Journalistisen kirjoittamisen perusteet*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. – <http://scripta.kotus.fi/visk> 1.11.2008.

Aineistolähteet

- Karlsson, Sonja 2017: Tässä on maisemani. – *Kritiikki: Nuoren Voiman kirjakatsaus* nro XVI / kevät 2017 s. 66–69.
- Mölsä, Anne 2017: Yhtä päättymätöntä kyselyä. – *Kritiikki: Nuoren Voiman kirjakatsaus* nro XVI / kevät 2017 s. 63–66.
- Rantama, Vesa 2017: Aloita tästä! – *Kritiikki: Nuoren Voiman kirjakatsaus* nro XVII / syksy 2017 s. 37–40.
- Saukkoriipi, Helmi 2017: Tunnustuksia ja ilon ilmapalloja. – *Kritiikki: Nuoren Voiman kirjakatsaus* nro XVII / syksy 2017 s. 41–43.